

MIRCEA VULCĂNESCU

— FILOSOFUL ȘCOLII SOCIOLOGICE A LUI DIMITRIE GUSTI

Mircea Vulcănescu (1904 — 1952) s'est formé sous l'influence de Nae Ionescu et de Dimitrie Gusti. Il a été assistant à la chaire de sociologie et d'éthique du professeur Dimitrie Gusti. A pris part aux quelques campagnes monographiques et il a essayé d'établir les fondements théorétiques, spéculatifs du système sociologique qui a soutenu les recherches de monographie sociologique.

Les préoccupations de sociologie ont été enrichies par la création d'un modèle ontologique du Roumain.

Alături de dimensiunea filosofică, cea sociologică este a doua mare coordonată a personalității culturale a lui Mircea Vulcănescu. În vremea studiilor universitare bucureștene (1921 — 1925), doi profesori l-au influențat în chip hotărîtor : Nae Ionescu și Dimitrie Gusti. (Ar fi deosebit de interesant și de instructiv a se cerceta din puncte de vedere epistemologic, pedagogic, psihologic și chiar sociologic cum, în modalități absolut diferite, două personalități intelectuale au creat școală : unul — filosofică ; altul — sociologică. Cel dintîi, refractar spiritului universitar clasic, respingînd în primul moment pe cel ce i se adresa cu o frămîntare metafizică, dezinteresat de operă, de destinul școlărilor ; cel de al doilea, model universitar clasic, îndrumînd îndeaproape școlarii.)

Format în cadrul a două școli încă din momentul înfiripării lor, Mircea Vulcănescu stă în cumpănă, în echilibru spiritual, imediat de-a dreapta lui Nae Ionescu (prin viziunea filosofică spiritualistă și prin deschiderea către ortodoxie) și tot imediat de-a dreapta lui Dimitrie Gusti (prin concepția sociologică realistă și prin fundamentul filosofic spiritualist al acestuia).

Mircea Vulcănescu s-a format și a crescut simultan cu ambele școli, a înlăturat conturarea spirituală, teoretică și componenta umană a fiecăreia, poate chiar a profesorilor, le-a ilustrat în chip strălucit în întreaga lor durată, nu le-a trădat în vreun fel și toți componenții mari ai celor două școli, ca de altfel și profesorii, s-au mîndrit cu o asemenea personalitate.

N-a creat el însuși o școală, filosofică sau sociologică, întrucît nu s-a robit Ideii, n-a stat sub blestemul unei singure idei. Vulcănescu a știut să se deschidă către semeni, către idei și către realități, punînd umăru-i solid la transformarea idealului în real. Fruntaș la A. S. C. R., întîiul stătător al profesorului Gusti în campanii sociologice, spirit rector la „Criterion” sau spirit organizator la Enciclopedia României, putea fi, un excelent șef de școală. În căutarea sin tezei, s-a fenomenalizat în filosofie,

în sociologie, în etică, în economie, în ortodoxie, în critică culturală sau chiar în administrație, a risipit idei, dintre care multe s-au rodit, altele germinează încă.

Așadar, Mircea Vulcănescu este printre primii apostoli ai profesorului Gusti, pornit în formarea școlii sociologice și în reformarea realității sociale și culturale românești. Integrat de la început, va fi fidel școlii până la destrămarea ei și la risipirea diversă a componentilor.

În fenomenologia școlii sociologice a lui D. Gusti se manifestă o preistorie, o instituție și trei mari etape ale constituirii și devenirii acesteia (1925—1933 ; 1933—1940 ; 1940—1948). Dacă la început a fost Cuvîntul, sau Ideea, sau Logosul, aceasta este lecția inaugurală din 1910, ținută la Facultatea de Litere din Iași. Înstrăinarea, obiectivarea ideii — după unele căutări la Iași (*Necesitatea reorganizării Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași* — 1913, *Întemeierea bibliotecii și seminariile de pe lângă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri cu numeroase documente și planuri anexe* — 1914, sau culegerea de *Studii sociologice și etice* — 1915) — se deschide cu Asociația pentru Studiul și Reforma Socială în România și cu „Arhiva pentru știința și reforma socială”. Odată cu mutarea profesorului Gusti la București (1918), cele două instituții create de el îi urmează calea și destinul.

Pînă în 1925, Institutul Social Român (creat prin transformarea Asociației pentru Studiul și Reforma Socială în România) este o reuniune de savanți, de cercetători și gânditori care iau în dezbatere o temă sau alta ; așa sînt ciclurile de conferințe *Noua Constituție a României și noile constituții europene* (1921—1922), *Doctrinile partidelor politice* (1922—1923) sau *Politica eternă* (1923—1924), adunate în volum. Iar „Arhiva pentru știința și reforma socială” este și ea o culegere de studii, cronici realizate cu cărțile pe masă și prin reflexie meditativă, prin autonomia gândirii științifice sau a celei speculative.

În cadrul seminarului de sociologie, în anii școlari 1923—1924 și 1924—1925 se conturează programul cercetării concrete și se recrutează primii membri. De școală propriu-zisă se poate vorbi deci din momentul în care profesor, asistent și studenți participă la conturarea programului. Cea dintîi manifestare publică o reprezintă ieșirea pe teren la Goicea-Mare, ceea ce mai apoi avea să fie denumită prima campanie monografică.

În manifestarea sociologică a lui Mircea Vulcănescu distingem, după un moment al căutării și al așezării în curentul sociologic, între două etape : una care se desfășoară între 1925—1933 și o alta care durează din 1933 pînă în 1940. După acest 1940 gîndul și practica sociologică sînt mai degrabă o aspirație și o coparticipare spiritual-afectivă, poate și organizatorică pentru finanțarea cercetării din Transnistria și în destrămarea în anii postbelici 1945—1948.

În cea dintîi etapă, Mircea Vulcănescu își susține teza de licență cu o temă de sociologie, participă la cîteva campanii monografice, conduce seminarii de sociologie, ține mai multe conferințe, publică cîteva studii, articole, cronici cu conținut sociologic.

În vremea studenției, Mircea Vulcănescu participă la cercetarea bibliografică a temei despre comunitatea națională (în timpul agitațiilor studentești din decembrie 1922 pentru „*numerus clausus*”) și la pregătirea, în cadrul seminarului de sociologie, a chestionarului pentru cercetarea

de teren. Își încheie studiile la Facultatea de Litere și Filosofie din București, specialitatea filosofie, cu teza de licență : *Individ și societate în sociologia contemporană*, pregătită sub îndrumarea profesorului Dimitrie Gusti și susținută în sesiunea din ianuarie 1925. Tot cu acest prilej prezintă și o lucrare scrisă, cu titlul *Cauzalitate și teleologie în științele sociale*.

Proaspătul absolvent participă în aprilie același an la cercetarea sociologică a satului Goicea-Mare din județul Dolj. Aici se ocupă de viața și valorile spirituale. Curînd după revenirea din campanie, el redactează *Cîteva observații asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare*, pînă în prezent singurul text publicat cu privire la ieșirea pe terenul din sudul Olteniei (vezi „Sociologia românească”, nr. 3—4, 1990, p. 365—369). Alături de interesul teoretic al lucrării, pe baza ei s-a putut stabili corect intervalul în care s-a desfășurat cercetarea de teren : 25 aprilie — 1 mai 1925.

În toamnă Mircea Vulcănescu pleacă la Paris în vederea desăvirșirii studiilor și a pregătirii doctoratului. La Facultatea de Drept se înscrie cu un *Essai sur les professions intellectuels en France. Etude sociologique*, la profesorul Paul Fouconnet, lucrare pe care n-a încheiat-o. Treptat Vulcănescu este atras mai mult de economia politică și cercetează relațiile dintre economia românească și capitalul străin ((poate și sub influența bunului său prieten de-o viață Paul Sterian, poetul, economistul, sociologul, aflat și el la studii, unde a susținut doctoratul cu teza *La Roumanie et la reparation des dommages de guerre*, publicată la Paris în 1929. Fiindcă veni vorba, să mai amintim că același Paul Sterian va susține un doctorat și în sociologie, la București, sub îndrumarea profesorului D. Gusti, cu tema *Elemente de metodologie politică*, 1933, inedită).

Îndată după revenirea de la Paris, unde obținuse diploma de studii superioare de doctorat în științe economice și politice (care îi permitea susținerea tezei de doctorat), în vara anului 1928 Vulcănescu pleacă în campania monografică de la Fundul Moldovei. Iată ce scria profesorul Henri H. Stahl în 1936 : „Fundul-Moldovei reprezintă deci în istoria monografiei un moment hotărîtor : acela al creerii desăvirșite a teoriei și a tehnicii monografiei sociologice. Dacă în ceea ce privește tehnica aș da dovadă de falsă modestie spunînd că n-aș fi avut nici un amestec, trebuie să recunosc că pentru teoria monografiei sociologice prezența printre noi a d-lui Mircea Vulcănescu s-a făcut foarte simțită. D-sa abia întors de la Paris unde studiasse cîteva ani, și-a regăsit de îndată pasiunea monografică. Fiind fără îndoială cel mai bine pregătit teoretic și cel mai dotat în asemenea filosoficești treburi, d-sa a fost ajutorul cel mai prețios al profesorului nostru în acele lungi zile în care s-a elaborat, amănunt cu amănunt, planul teoretic al monografiei sociologice, în forma pe care și astăzi o păstrează”¹. Aci, în satul bucovinean, întrucît echipa de cercetare depășea cu mult cadrul seminarului de sociologie, s-a întemeiat Asociația monografiștilor, Mircea Vulcănescu fiind ales unul dintre cei patru vicepreședinți. Despre această cercetare, în ciclul de comunicări din cadrul secției sociologice a Institutului Social Român, Vulcănescu

¹ H. H. Stahl, *Școala monografiei sociologice*, în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an XIV, 1936, *Omagiu profesorului D. Gusti. XXV de ani de învățămînt superior (1910—1935)*, tom II, p. 1148.

a conferențiat în mai 1929 despre *Realitatea spirituală în cercetarea monografică a societăților*.

În toamna lui 1928, Mircea Vulcănescu a ajuns asistent de sociologie al profesorului Gusti. În anul universitar 1928—1929 el a condus lucrările seminarului cu tema *Teoria monografiei sociologice și metodele de cercetare monografică*, cu scopul de a forma noi membri ai echipei monografice. A continuat să țină seminarii de sociologie generală pînă în 1933 cînd le preia Traian Herseni, de curînd revenit de la studii din Germania. Tot ca asistent, Mircea Vulcănescu s-a îngrijit și de editarea cursului de sociologie al lui D. Gusti, predat în anul universitar 1929—1930.

Din 1930 Mircea Vulcănescu a început și seminarul de etică, pe care îl va susține pînă în 1944, alternînd teme de etică sistematică cu cele de istorie a eticii. Unele dintre seminariile de etică sistematică au fost în nemijlocită legătură cu sociologia (*Etica și disciplinele cadrelor vieții sociale*, 1933—1934; *Etica și disciplinele manifestărilor sociale*, 1934—1935—).

Apropiat de domeniul sociologiei este și cursul de statistică morală ținut de Mircea Vulcănescu la Școala de Statistică între anii 1930—1935 (printre altele, a prezentat *Problema sinuciderilor*).

Ne aflăm în etapa în care Vulcănescu după revenirea de la Paris, participă la fiecare campanie monografică. Treptat, interesul preocupărilor sale sociologice trece de la viața spirituală către cea economică (din 1929, vreme de mai mulți ani îl găsim și referent la Oficiul de studii al Ministerului de Finanțe). După ce la Goicea-Mare și la Fundul Moldovei urmărise manifestările spirituale, în următoarele campanii monografice (Drăguș—1929, Runcu—1930, Cornova—1931, din nou Drăguș—1932) Vulcănescu se preocupă de manifestările economice.

Dintre numeroasele conferințe rostite de Mircea Vulcănescu de-a lungul a două decenii, câteva au o tematică sociologică, fie de ordin teoretic general, fie prin generalizările asupra datelor pozitive obținute în campaniile monografice. Aminteam mai sus comunicarea privind *Realitatea spirituală . . .*; iată titlurile altora: *Statistica în cercetarea monografică* (1930), *Țăranul basarabean* (1931), *Structura vieții economice a statului* (1932), *Gospodăria țărănească și economia capitalistă* (1932), *Gospodăria țărănească și cooperarea* (1933). Totodată, o serie de conferințe cu conținut economic au și determinații sau implicații sociologice. Cum, în modalități specifice, o viziune și o analiză sociologică pot fi identificate și în multe alte conferințe (*Filosofia contemporană*, 1930; *Lenin și leninismul*, 1932, ș.a.)

Lucrările lui Mircea Vulcănescu din prima etapă a activității sale sociologice pot fi grupate în trei categorii: a. unele sînt de ordin teoretico-sociologic; b. altele sînt descrieri și generalizări ale datelor pozitive ale cercetării sociologice concrete; c. în a treia grupă intră cronicile sociologice sau articolele polemice.

În cea dintîi grupă — lucrări de teorie a monografiei sociologice —, intră: *Individ și societate în sociologia contemporană* (1925, inedită); *Cauzalitate și teleologie în științele sociale* (1925, inedită); *Realitatea spirituală în cercetarea monografică a societăților* (1927); *Pușină sociologică* (1932); *Gospodăria țărănească și economia capitalistă* (1932); *Teoria și sociologia vieții economice* (1932); *În ceasul al 11-lea* (1932); *Cele două Români* (1932); *Gospodăria țărănească și cooperarea* (1933).

Ca lucrări de descriere și generalizare sociologică amintesc : *Cîteva observații asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare* (1925, publicată în 1990) ; *Raportul Secției economice* (Runcu, 1930) ; *Statistica în cercetarea monografică* (1930) ; *Țăranul basarabean* (1931) ; *Viața economică a satului Drăguș* (1932).

Iar la cronicile de sociologie și articole polemice intră : „*L'année Sociologique*” (1923) ; *Lucrările școlii române de sociologie* (1931) ; *Pentru Dimitrie Gusti* (1932) ; *Sociologia satelor* (1933) ; *Fatalitatea sau altceva? . . .* (1933) ; *Cronica socială* (1933) ; *Note despre structura calitativă a economiei autarhice* ; *O obiecție puțin primejdioasă* (1933) ; *Răspunsul lui Petru Comarnescu* (1933).

Prin numirea profesorului Gusti ca ministru al instrucției publice se produce o transformare profundă în cercetarea monografică, adîncită cu fiecare nouă instituție condusă de șeful școlii sociologice.

Între iunie 1932 — noiembrie 1933 Dimitrie Gusti a fost ministru al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor. De data aceasta obiectul investigației sociologice nu mai este o unitate socială relativ simplă, cum este un sat, ci o instituție națională centrală, cu un mare rol în organizarea și conducerea activității de învățămînt și cultură, prin care se proiectează pe coordonate esențiale stările viitoare ale sistemului social și cultural național-statal.

Alături de activitatea administrativă, profesorul de sociologie cu funcție de ministru a inițiat și desfășurat o amplă anchetă sociologică în vederea reorganizării ministerului. Rod al acesteia este masivul volum de peste 1500 de pagini, la alcătuirea căruia au participat zeci de cercetători, funcționari administrativi ș.a. Contribuția lui Mircea Vulcănescu a constat într-un referat general cu titlul *Reorganizarea Ministerului de Instrucție Publică, Culte și Arte și transformarea lui într-un Minister al Culturii Naționale* (în vol. colectiv, *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor. 1932—1933*. București, 1934).

Tot în această a doua etapă Mircea Vulcănescu se orientează mai mult spre probleme de istoria socială, îndeosebi a Franței și desigur a țării noastre. În unele dintre conferințele ținute în cadrul ciclurilor organizate de Institutul Francez de la București sînt expuse rezultate ale unor investigații de arheologie socială (*Papalitatea și Imperiul*, 1935 ; *Clasele sociale în Franța după războaiele religioase*, 1937 ; *Monarhia franceză a vechiului regim*, 1939 ; *Clasele sociale în timpul Revoluției franceze*, 1940, ș.a.). Asemenea lucrări se circumscriu preocupării sociologice atît prin tema generală care le orientează, cît și prin metodele folosite în cercetare și în expunerea datelor pozitive.

Locul central în activitatea sociologică a lui Mircea Vulcănescu în cea de a doua etapă îl ocupă Asociația Științifică pentru Enciclopedia României (A.S.P.E.R.). El era cunoscut în perioada interbelică, în cadrul tinerei generații, al unor diverse instituții centrale ca un mare entuziast, dublat de un bine așezat spirit organizatoric. De-ar fi să facem uz de principiul autorității, poate că e suficient aici să amintesc că Thomas Masaryk (într-o scrisoare către Virgil Madgearu, publicată în „Sociologie românească”, — seria nouă — nr. 3—4, 1990) remarcă competența, prodigioasa inteligență, extraordinara modestie a acestui „Prinț al spiritului, ale cărni

clarvizianne, subtilitate ca și precizie nu sînt egalate decît de marea sa inimă și de frumosul și nobilul său caracter”.

Spirit călăuzitor, alcătuitor de proiecte și om de acțiune la A.S.C.R., la Asociația „Criterion” și apoi la revista „Criterion”, Mircea Vulcănescu a fost un spirit viu în întemeierea și în activitatea A.S.P.E.R. De la Actul constitutiv și Statutele asociației, prin proiecte la structura și pînă la apariția volumelor *Enciclopediei României*, peste tot este spiritul teoretic, metodologic și organizatoric al lui Vulcănescu. El a fost membru fondator, membru în consiliul de administrație (din partea comitetului de redacție), membru în comitetul de direcție, ca administrator delegat, membru în comitetul de redacție, toate onorate în mod strălucit. În arhiva familiei s-au păstrat o serie de manuscrise, texte dactilografiate sau tipărite cu modificări autografe, procese-verbale, corespondență ș.a., de la schițe ale Statutelor, la sumare ale volumelor apărute (I—IV) sau ale celor ce-au rămas numai în sumar (vol. V—VII), pînă la manuscrisele contribuțiilor proprii pentru volume.

Fructul ales al A.S.P.E.R. este *Enciclopedia României*, din care au apărut patru tomuri masive, de format mare (la volumele III și IV director este Dan Botta; la volumul IV, prin numirea lui Mircea Vulcănescu ca subsecretar de stat la Ministerul de Finanțe, în ianuarie 1941, locul său este luat de Mitu Georgescu).

Ca lucrări proprii, Mircea Vulcănescu participă cu amplul studiu *Războiul pentru întregirea neamului și cu Înfrățirea socială a două județe: Alba și Mehedinți* (vol. II, 1938).

Tot în această a doua etapă Mircea Vulcănescu publică cîteva studii articole, cronici sau ține cîteva conferințe: *Structura agriculturii românești și gospodăria țărăneasă* (1935), *Spiritul administrației românești* (1935), *Dimitrie Gusti, profesorul* (1936), *Hommage au prof. D. Gusti* (1937), *Excedentul populației agricole și perspectivele gospodăriei țărănești* (1937), *Perspective internaționale* (1937), *Publications de l'école roumaine de sociologie* (1938). Dintre acestea, cel mai substanțial este desigur *D. Gusti, profesorul* (publicat în volumul omagial dedicat profesorului, la împlinirea a 25 de ani în învățămîntul superior), de o dimensiune neobișnuită pentru o apariție într-o publicație (150 p. dactilo).

O ultimă manifestare sociologică a lui Mircea Vulcănescu este legată de un congres mondial de sociologie. Se știe că cel de-al XIV-lea Congres Mondial de Sociologie trebuia să se țină la București, între 29 august — 14 septembrie 1939. Pentru programul congresului, Mircea Vulcănescu, susținut de G. Vlădescu-Răcoasa, Traian Herseni și Anton Golopenția, a propus ca temă centrală *Unde se află sociologia?* (*Bilanț al sociologiei mondiale din 1939*) care să fie dezbătută în trei ședințe plene: 1. Concepții sociologice contemporane și influențele lor asupra științelor sociale particulare; 2. Metodele folosite astăzi în sociologie. Obiectivele lor. Rezultatele lor; 3. Folosirea rezultatelor sociologiei în politica statului (vezi „Sociologie românească”, an. III, nr. 1—3, ianuarie—martie 1938, p. 102).

Pînă la urmă s-a rămas la tema centrală *Sat și oraș*, desfășurată în trei ședințe rezervate teoriei, metodei și, respectiv, aplicației; temei centrale i s-au adăugat *Tipuri de grupuri sociale și Învățămîntul sociologiei*

și al științelor sociale și organizarea cercetărilor sociale. Mircea Vulcănescu urma să fie coraportor în ședința plenară la *Sat și oraș. Metodă*.

Organizatorii congresului îi sugerau lui Mircea Vulcănescu să pregătească o comunicare fie cu tema *Situația economiei țărănești*, fie *Fundamentele epistemologice ale cercetării monografice*. Prin cercetarea materialelor de arhivă, a unora dintre publicațiile vremii, nu am cunoștință dacă Vulcănescu a ales una sau alta dintre temele sugerate sau o alta. Știu că pînă în 24 iunie 1939 nu depusese încă, la secretariatul Comitetului de organizare, vreun text. Iar în bibliografia pe care și-a întocmit-o în decembrie 1940, la care a făcut adăugiri în 1946, nu figurează vreo comunicare pentru congresul mondial de sociologie (în condițiile în care este menționată și o conferință ținută cîndva la Buzău sau o alta la Rîmnicu Vîlcea). Și totuși, există o copertă de dosar pe care a notat: „Comunicarea la Congresul de Sociologie”. Or, Mircea Vulcănescu n-a participat la vreun alt congres de sociologie. Încît, să nu ne surprindă descoperirea cîndva a vreunui text, așa cum au fost descoperite și aduse la lumina tiparului *Cîteva observații asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare*, sau, mai recent, *Nae Ionescu* (pe care Constantin Noica îl văzuse în manuscris); sau cum n-am reușit încă a identifica unde se află un jurnal scris în închisoarea de la Aiud și care a ajuns în afară, înmînat unei doamne, în urmă cu deucei...

Încă din teza de licență Mircea Vulcănescu se orientează către fundamentele filosofice ale unei concepții sociologice. În lucrările următoare adincește problematica fundamentelor, a principiilor teoretice și metodologice, generalizează asupra datelor pozitive obținute în cercetările concrete de teren, dă o amplă analiză a activității sociologice și didactice a profesorului Dimitrie Gusti, publică cronici sociologice la principalele lucrări ale școlii sociologice de la București sau polemizează cu adversarii ai școlii sau ai șefului școlii.

În strădania de a legitima filosofic raționalitatea teoretică și practică a cercetărilor de monografie sociologică, Mircea Vulcănescu identifică fundamente filosofice încă la Aristotel. Se știe că coordonatele metafizicii aristotelice, ale sistemului său categorial și întemeierea logicii clasice au constituit temeuri epistemologice pentru constituirea a o serie de științe în perioada elenistică și pentru înaintarea cercetării științifice moderne, îndeosebi pentru științele naturii, dar și pentru multe dintre științele sociale.

Viziunea integralistă asupra societății a lui Gusti era însoțită de o opțiune epistemologică de tip kantian, trecută prin filtrul pozitivismului lui Auguste Comte și prin organicismul lui Herbert Spencer.

În dialog și în confruntare cu alți membri marcanti ai școlii, care dezvăluiau alte temeuri, înriuriri (Traian Herseni, H. H. Stahl ș.a.), Mircea Vulcănescu depistează elemente aristotelice, instituite în antichitatea clasică, dar perene vreme de secole și încă vii în epoca modernă. Teoria cadrelor și a manifestărilor din sociologia lui Gusti, spre exemplul, își are izvorul epistemologic în ontologia aristotelică, în categorii teoretizate de autorul *Metafizicii*. „Eu am încercat — mărturisește Vulcănescu într-un text inedit — să așez sistemul lui Gusti pe baze aristotelice, suprapunînd deosebirea dintre cadre și manifestări deosebirii aristotelice dintre posibilitate și actualitate”. Sau, conceperea voinței sociale ca factorul deter-

minant al devenirii societății nu era o invenție a lui Gusti, ci prelungea, într-o modalitate specifică, viziunea voluntaristă a lui Jean-Jacques Rousseau. „Sistemul oferea multe puncte de conveniență, — gîndea Mircea Vulcănescu în 1928 dar și mai apoi. Voința socială a lui Gusti se deosebea de voluntarismul cantitativ, numeric rousseauist; ea avea netăgăduite rădăcini, încadrări metafizice. Cadrele dădeau lui Gusti *motive* voinței sociale. Dar acestea nu erau motive psihologice, ci temeuri metafizice de autodeterminare: cosmice, biologice, psihologice și istorice. Apoi, concepția voluntaristă a națiunii avea afinități cu teoriile corespunzătoare ale catolicismului. De ce dar nu ar avea și aceeași bază?” — o întrebare retorică, desigur. Spre a concluziona: „Felul acesta de a înțelege devenirea socială, situînd-o pe o concepție metafizică clasică a activității nu putea dăuna sistemului”.

Așadar, încă din 1929 Mircea Vulcănescu se preocupă să dezvăluie modul în care o problematică de ordin filosofic cum e aceea a „realității”, a vieții spirituale, se pune în ordine sociologică. După ce determină conținutul conceptului de „realitate spirituală” mai întii în filosofia kantiană și apoi în filosofia culturii din veacul al XIX-lea și al XX-lea, sociologul-filosof urmărește modalitatea de pozitivare prin sociologie a unei problemei care ținea cîndva de apanajul filosofiei.

De remarcat că Mircea Vulcănescu nu trece întru totul problematica spirituală în sfera de investigare a sociologiei, ci numai o urmărește și o îmbogățește și prin intermediul sociologiei, în același timp cu investigarea ei filosofică sau teologică (a se vedea și răspunsul la ancheta revistei „Tiparnița literară”, privind *Noua spiritualitate*, din același an 1928, sau *Logos și eros în metafizica creștină*, 1932—1935, sau amplul studiu *Spiritualitate*, publicat în „Criterion”, 1934, precum și conferința rostită în 1935, *Paradoxele vieții spirituale moderne* ș.a.).

Mircea Vulcănescu trage un hotar sociologie pentru realitatea spirituală. Sociologia, ca disciplină teoretică, investighează și ea esența realității, în cazul dat, „«unități semnificative» transsubiective”², mai exact, „fapte care exprimă totdeauna o legătură intenționată între un «eu» agent și o anume manifestare exterioară obiectivă”. Astfel că, din perspectivă sociologică, fapt spiritual este „orice unitate de conținuturi sufletești care pot fi privite ca acte de valorificare și numai în măsura în care exprimă legătura dintre un eu și o valoare”. Acea valoare poate fi investigată de o serie de discipline teoretice, precum teoria artei, a literaturii, istoria artei ș.a., sau, sub perspectivă filosofică, de estetică, de filosofia culturii, de filosofia artei sau de axiologie. Aproape în toate asemenea preocupări teoretice se analizează faptul spiritual, cultural în sine, sau în raport cu cele similare din domeniul dat. În vreme ce, pentru sociologie interesează „nivelul mediu de diferențiere a valorilor caracteristice pentru fiecare societate dată”, modul în care faptul spiritual, valoarea culturală se valorizează și se integrează în viața socială.

Așadar, diferitele discipline teoretice evidențiază și pun în lumină diversele fațete ale valorii culturale, iar dintre acestea sociologia investighează una, specifică. De aci, ceva mai mult. De o semnificație esențială

² Mircea Vulcănescu, *Realitatea spirituală în cercetarea monografică a societăților*, în „Ultima cră”, an I, nr. 116, 19 mai 1929, p. 2.

sint atât viziunea teoretico-sociologică — cu fundamente derivate dintr-o viziune filosofică — cât și metoda de cercetare.

Sub aspectul metodei, în *Realitatea spirituală*... Mircea Vulcănescu distinge între patru tipuri de metode: empirică (școala durkheimistă); transcendentală (a școlii de la Marburg); tipologică (teoretizată și ilustrată de Fr. Nietzsche, O. Spengler ș.a.) și fenomenologică. Fiecare dintre ele prezintă avantaje și dezavantaje proprii, încît spiritul dialectic se deschide către folosirea lor într-un cadru unitar. Acum, Mircea Vulcănescu socotește că metoda fenomenologică, întrebuințată de Max Scheler, Troeltsche, K. Jaspers sau E. Sprager, este cea mai bună.

Itinerariul spiritual-sociologic parcurs de Mircea Vulcănescu urmează, în liniiamente fundamentale, o întregă fenomenologie, cu o trecere prin trei momente: 1. cel speculativ-filosofic și teoretico-sociologic; 2. cel analitic și descriptiv sociologic; 3. cel al idealului social (în consens cu primul moment și întemeiat teoretico-științific pe cel de al doilea moment).

În primul moment, investighează rădăcinile teoretico-filosofice ale sistemului sociologic al lui Gusti, cu trei obiective: **a.** detectarea coordonatelor speculative, conștientizate de șeful școlii sociologice sau numai implicate, spre a stabili valoarea teoriei sociologice în baza căreia se întreprind cercetările monografice; **b.** eventuala îmbogățire a conținutului teoriei sociologice și a principiilor metodologice; **c.** armonizarea deschiderii către cercetarea sociologică cu deschiderea către spiritualitatea filosofică, a realismului cu idealismul, spre a realiza o înțelegere, o unitate, un echilibru spiritual propriu.

Dacă metoda empirică este simplă și riguroasă, ea este totodată prea simplă pentru o realitate complexă cum este societatea modernă și îndeosebi spiritualitatea, valorile culturale ale acesteia; dacă metoda transcendentală cercetează condițiile transcendente ale constituirii culturii, ea transcende prea mult empirismul și deci realitatea vie, dinamică, socială; dacă metoda tipologică prinde tipuri în curgerea realității vii, aceste tipuri sint mai degrabă intuite artistic decît delimitate teoretico-științifice. Numai metoda fenomenologică, crede Mihai Vulcănescu, poate prinde esența cu fenomen cu tot, prin cunoscutul principiu al reducției eidetice. Ea ar prelua avantajele celorlalte metode și, printr-o sinteză a acestora, ar depăși dezavantajele fiecăreia. Asociind metodei fenomenologice o cercetare statică și una dinamică, precum și o serie de alte principii, se poate dobîndi o bună investigare a realității spirituale, a stării reale și a tendințelor de evoluție. Încît, investigarea sociologică este strict necesară, căci „societatea este aceea care dă seama de devenirea formelor de viață spirituală întrucît în sînul ei se nasc condițiunile care opun unele altora formele de viață spirituală și hotărăse de soarta sau de supremația lor vremelnică”.

Un model de investigare prin metoda fenomenologică va oferi Mircea Vulcănescu însuși prin *Dimensiunea românească a existenței*, studiu de amplă și profundă arheologie spirituală care se situează mult dincolo de investigațiile sociologice.

Prin mutarea interesului sociologic de la cadrul vieții spirituale la cel al vieții economice, Mircea Vulcănescu îmbogățește perspectiva speculativ-filosofică și teoretică asupra vieții spirituale cu aceea asupra vieții economice, alt mod fundamental al activității umane.

Totodată, trebuie ținut seama de faptul că generalizările privind trăsăturile și manifestările spirituale erau instituite pe baza unui material factual relativ restrâns și care a fost obținut în condițiile pionieratului sociologic de teren. Mai târziu, generalizările și teoretizările privind viața economică au fost realizate pe baza unui material factual pozitiv mult mai bogat, prin principii metodologice îmbogățite, cu instrumente mult perfecționate și în urma unor problematizări și meditații teoretice mai îndelungate și mai profunde. Într-o astfel de împrejurare ontologică și epistemologică ne aflăm cu amplul studiu *Teoria și sociologia vieții economice*, publicat în 1932, deci spre sfârșitul primei etape a teoretizării și a practicii sociologice a lui Mircea Vulcănescu.

Realitatea economică e cercetată de economia politică și de celelalte științe economice. În același timp, se cere a fi cercetată și de sociologie, sub anume manifestări ale ei și în funcție de ființarea ei în viața socială integrală.

Încă din antichitate s-a elaborat o teorie economică bine conturată, aceea aristotelică, tratată ca atare în toate manualele de istorie a doctrinelor economice. În epoca modernă, când sistemul social global atinge, prin sistemul capitalist, faza sa de maturitate, socializarea generală — și deci și cea economică — se accentuează. În noile împrejurări, în funcție de complicarea și complexarea vieții economice, se elaborează o serie de doctrine economice, fiecare surprinzând un specific sau altul, o funcție sau alta a economicului. Din mulțimea perspectivelor teoretico-economice moderne, Mircea Vulcănescu detașează — în *Teoria și sociologia vieții economice* — teoria mercantilistă, cea fiziocratică și cea marxistă, fără a se epuiza sfera lor.

Toate unitățile social-economice, oricât de diverse ar fi manifestările lor, au în comun o serie de elemente, sintetizate în ceea ce se numește „viața economică” — una dintre formele fundamentale ale activității umane. În consens cu alți gânditori, Mircea Vulcănescu definește viața economică drept „strădanie a omului pentru împlinirea în societate a năzuințelor sale”, „rînduire a împlinirii lor, după puteri”.

În cadrul unității sociale, viața economică — formă de bază a acțiunii sociale și umane — are un specific al ei, prin care se deosebește de celelalte forme fundamentale de acțiune. Acest specific este dat de: 1. tipul și forma de activitate, în funcție de diviziunea socială a muncii; 2. natura și structura subiecților activității economice (comunitate, instituție, grup simpatetic, individ, asociație voluntară ș. a.); 3. organizarea socială (adică tipul și forma de proprietate, raporturile dintre cooperanți), ordonare tehnică și administrativă, în proprietate, producție și repartiție; 4. scopul activității economice (constrângere, folosință proprie, câștig ș. a.).

Din multele interacțiuni ale economicului cu alte manifestări, Mircea Vulcănescu se oprește asupra raportului dintre economic, pe de o parte, și etic, tehnic și respectiv social, pe de alta. O serie de nuanțări introduce sociologul economist între tehnică și economic, spre exemplu. Dacă „tehnica e *cumpănirea între mijloacele utilizabile pentru realizarea unui scop dat și punerea în practică a acestor mijloace*”, economicul este „*cumpănire între scopuri și mijloace*”, care în tehnică sînt totdeauna mijloc.

Mai viu, mai intens decît cu etica sau cu tehnica este raportul economicului cu socialul. Viața economică e condiționată în chip esențial, necesar

de societate, de diviziunea socială a muncii, de diviziunea politică, de cea administrativ-organizatorică.

Forma generală a vieții economice este *valoarea*, adică „prețuirea” sau cumpănirea între mijloace și scop, între strădanie și aspirație, între osteneală și folos. O astfel de determinare îi permite lui Mircea Vulcănescu să releve economicul ca fiind „un tip de echilibrare a mijloacelor omenești în raport cu intensitatea aspirației către anumite scopuri”.

Să recunoaștem, așadar, că astfel de teoretizări nu țin de domeniul strict al teoriei economice, ci mai degrabă de cel al unei teorii sociale generale, al sociologiei și al filosofiei sociale, al ontologiei sociale.

Viața economică este obiect de cercetare și teoretizare al economiei politice, al economiilor de ramură; totodată, ea este obiect și al sociologiei economice, derivată din sociologia generală, care investighează viața economică, unitățile economice, manifestările și aspectele economice ale tuturor unităților sociale, raporturile economice dintre unități, dintre diverse structuri grupale ș. a.

Economiștii, în genere, dacă nu sînt ostili, cel puțin privesc cu condescendență și în cel mai bun caz cu rezerve pe sociologi. Mircea Vulcănescu identifică două tipuri de rezerve ale economiștilor: **a.** sociologul vrea să cerceteze o realitate socială, cea economică în speță, una deosebit de complicată și suficient de complexă, în baza unei discipline teoretice în curs de constituire; în vreme ce el, economistul, procedează în baza unei discipline teoretice de mult și bine constituite; **b.** economistul serios poate face și singur ceea ce pretinde sociologul că ar face el.

Iar sociologul și economistul Mircea Vulcănescu (sociolog dublat de economist acum; peste ani, sau în alte studii — cele de economie politică, de finanțe ș. a. — va fi economistul dublat de sociolog) gîndește dialectic — chiar dacă formal n-a acceptat niciodată dialectica hegeliană; gîndește dialectic deci, concepînd — adică prinzînd în concept — unitatea dintre sociologie și economie în investigarea vieții economice și în teoretizarea rezultatelor pozitive ale acestei investigații.

Căci, în vreme ce științele economice studiază viața economică îndeosebi în ea însăși, sociologia o cercetează îndeosebi în interacțiunea ei cu celelalte manifestări sociale, în raporturile ei cu sistemul social, rolul ei în raport cu trebuințele umane, iar filosofia socială o cercetează în semnificația ei pentru raportul dintre trebuințe și aspirații, pentru condiția umană integrală. „Determinarea exactă a «momentului sociologic» al unei cercetări economice, adică a punctului pînă la care faptele economice odată constatate îngăduie o integrare a lor într-un anumit tip de teorie economică, fără o frustrare a sensului lor social, e o problemă subtilă care cere o deosebită maturitate sociologică, pe care numai o adîncă înțelegere a vieții sociale și a regimului ei special de cauzație, unită cu o îndelungată experiență pe teren, o pot face solubilă”.

În investigarea realității sociale concură două tipuri de cercetare: o cercetare etiologică sau cauzală, și alta fenomenologică, ce urmărește dezvăluirea semnificației. Problema înțelesului îl preocupă special pe Mircea Vulcănescu în *Teoria și sociologia vieții economice*. Căci explicarea însăși este posibilă numai după dezvăluirea înțelesului, a semnificației, dobîndită în baza conceperii faptului social în sistemul social integral.

În această ordine de idei, Mircea Vulcănescu apelează la o bogată literatură de specialitate, la loc de frunte situându-se lucrări ale lui Karl Jaspers, Dimitrie Gusti, Karl Marx, Max Weber, Max Scheler, C. Bouglé, W. Wundt ș. a.

La „înțelegerea” realității sociale se ajunge numai prin metoda fenomenologică, susține Mircea Vulcănescu. Utilitatea acestei metode constă tocmai în orientarea pe care ea o dă în vederea realizării cercetării etiologice, cauzale.

În cercetarea realității sociale, momentele metodei fenomenologice sînt: cel descriptiv, cel morfologic și cel semaseologic, strîns legate între ele. Culegerea informațiilor, a datelor este însoțită de analiza morfologică, de așezarea, de ordonarea lor, de tipizarea lor, în funcție de diferite criterii de determinare a tipurilor morfologice. Caracterizarea și situarea tipurilor îmbogățește cercetarea, care va fi încununată prin determinarea sensului general al totalității, al sistemului integral.

Aci, tipul se obține prin îmbinarea procesului de abstractizare cu cel intuitiv. Tipul morfologic astfel obținut nu este o schemă — cum este conceptul —, ci o realitate vie, ca „o cuprindere a unei realități esențiale în mijlocul realității aparente, trecătoare și contradicțoare, vedenie directă a «logosului» existențelor particulare”.

Iar de aci, odată înțeles faptul social, este deschisă calea către cel de-al doilea tip de cercetare, cu caracter explicativ, cel etiologic sau cauzal. În acest mod ne plasăm, sub perspectivă filosofică, în cadrul distincției clasice dintre esență și simplă existență, dată, prezentă.

Diverse tipuri de soluții, care au pus în evidență locul și au exagerat rolul unui cadru sau altul, s-au instituit, s-au constituit și s-au confruntat în desfășurarea istorică a cercetării sociale și umane. În ordinea sociologică, derivată cîndva din filosofia socială și tot mai bine conturată de-a lungul citorva decenii, Mircea Vulcănescu identifică, în consens cu Profesorul său, „sociologia” (= viziunea sociologică) cosmologică, cea biologică, cea psihologică și cea istorică. Fiecare dintre acestea a propus un tip de determinare cauzală în plan social, constituindu-se toate ca abordări și soluții unilaterale.

În spiritul unei viziuni integraliste pe care o teoretizează și pentru care pledează întruna, pentru Mircea Vulcănescu „adevărată explicație sociologică constă în determinarea exactă a adevărului pe care îl cuprinde fiecare din aceste lămuriri parțiale și în integrarea lor într-o unitate dinamică și semnificativă”.

Tot în spiritul călăuzit de o viziune filosofică generală, Mircea Vulcănescu concepe o viziune sociologică, o mai largă cuprindere a societății prezente, întemeiată pe o teorie corespunzătoare și în consens cu un ideal social, sub cupola ontologiei sociale. Spre exemplu, el face o clară, carteziană distincție între conceptul de viață socială și cel de social. Dacă în sfera conceptului de social (pur) intră unități sociale, manifestări, relații și procese sociale, conceptul de viață socială generalizează asupra tuturor faptelor sociale, asupra celor ce sînt (cele prinse în socialul pur), dar și asupra virtualităților, a posibilităților. Așadar, este o distincție ontologică între social — ca obiect al sociologiei — și viață socială — ca obiect al filosofiei sociale. (Fie și în paranteză, să reținem că avem aci o delimitare vulcănesciană — făcută în spiritul modelului ontologic românesc pe care-l

va elabora în lucrări de filosofie, cu ampla deschidere către lumea posibilului din perspectivă românească — față de ontologiile actualiste occidentale, și, desigur, față de viziunile sociologice corespunzătoare.) Desigur, azi distincțiile conceptuale sînt și mai nuanțate, pe de o parte între conceptele sociologiei generale și cele ale sociologilor de ramură — orientate predilect asupra socialului real, manifestat în momentul prezent al temporalității —, iar pe de altă parte, cele ale filosofiei sociale — generalizatoare asupra tuturor momentelor temporalității și cu obiectivul configurării idealului social.

Cum s-a remarcat, Mircea Vulcănescu introduce o determinare mai sistematică a ideilor profesorului Gusti. Într-un amplu studiu *Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București*, Pompiliu Caraioan pune în evidență „îndeosebi contribuția lui [a lui Mircea Vulcănescu] la cristalizarea concepției sociologice gustiene și la elaborarea teoriei monografiei sociologice. Înzestrat cu o vastă informație mai ales în istoria filosofiei, în logică, etică și în științe economice (a fost și un economist notabil), trecînd cu o uimitoare ușurință de la o problemă la alta în cursul unei conversații pe care ai fi dorit-o fără sfîrșit, avînd darul de a merge la esența lucrurilor și de a orîndui, de a sistematiza totul în « planuri » și « scheme » de o stringență logică impresionantă și lesne de reprezentat grafic, însă totodată de o puțin obișnuită mobilitate spirituală, omul acesta a rămas totuși un fel de intruchipare tipică a « oralityții », a « învățămîntului oral »³. (Se povestește că după o expunere de către Mircea Vulcănescu a ideilor profesorului, în prezența acestuia, Gusti ar fi jucat de bucurie într-un picior, exclamînd: „Ura! Am sistem! Am sistem!” Iar uneori o anecdotă, ca și o poezie, este mai grăitoare despre un fapt real, îmbogățind o descriere cu o semnificație!)

Este de reținut deschiderea lui Pompiliu Caraioan către sociologul Mircea Vulcănescu, într-o vreme de o relativă deschidere ideologică (1964 — 1971), punerea în lumină a o serie de însușiri ale personalității lui Vulcănescu (mai puțin o prejudecată — preluată de la Herseni, răspîdită și de Noica —, reluată ani de zile, că Mircea Vulcănescu ar fi publicat „extrem de puțin”, sau că „pe cît era de spontan și ager în vorbire, pe atît de greu era în scris și cred că suferința cea mai mare la care l-ar fi putut supune cineva era de a-i cere să aștearnă pe hîrtie ceea ce rostise cu viu grai”...)

Revenind pe firul gîndului nostru, iată aci o sinteză a lui Mircea Vulcănescu asupra sistemului lui D. Gusti, care ni se pare deosebit de grăitoare: „Planul general de cercetare monografică a încercat să dea tuturor acestor principii o expresie sintetică în următoarele patru puncte care constituiesc într-un fel « catehismul » monografic.

1. Societatea este o unitate autonomă de manifestări spirituale și economice, organizate juridic și politic și condiționate cosmic, biologic, psihic și istoric.

2. Natura acestei unități este voința socială.

³ Pompiliu Caraioan, *Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București*, în vol. colectiv *Școala sociologică de la București*, vol. II, București, Edit. Științifică, 1971, p. 126 (Col. Sociologia militans, IV).

3. O unitate oarecare întrunește un sistem de voințe sociale (sub-unități) structural organizate și în raporturi dinamice (proces) unele cu altele.

4. Scopul monografiei este caracterizarea voinței sociale.

Aceste patru puncte pun perfect de bine în lumină elementele pe care se întemeiază construcția sistematică a profesorului D. Gusti, sau invers, rezultatele ultime la care-l duce analiza esenței existenței sociale.

1. Înțelegerea societății ca *totalitate dinamică semnificativă*.

2. Deosebirea *virtualităților* sociale (cadre), de *realitatea* socială (manifestări).

3. Înțelegerea dinamismului social ca un *voluntarism sui-generis*, simultan *mecanicist și teleologic*, întemeiat pe înțelegerea exactă a *autodeterminismului* sociologic, care nu exclude acțiunea condiționată a cadrelor. Din această înțelegere derivă :

a. *reacțiunea socială* față de acțiunea fiecărui cadru ;

b. deosebirea dintre *cadrele naturale*, extrasociale și *cadrele sociale* imanente, prin care societatea se autodetermină ;

c. *încoronarea etico-politică* a autodeterminării.

4. Înțelegerea problemei sociologice ca o încercare de *lămurire a actualizării vieții sociale*, adică a derivării realității din virtualitatea socială, ținând seamă de autodeterminismul specific al socialului. Lămurirea se face pe calea :

a. determinării *paralelismului existențial* al manifestărilor sociale între ele și față de *împrejurările care încadrează* apariția lor ;

b. determinării *semnificației esențiale* a *fiecărei voințe sociale* în măsura în care constituie o *unitate*, stabilește o *relație*, sau trece printr-un *proces* de transformare.

Din cele expuse mai sus se înțelege că sistemul sociologic al profesorului D. Gusti depășește încercarea epistemologică de constituire a unei epistemologii empirice, naturaliste ; ci constituie o adevărată *ontologie regională a existenței sociale*, în sensul heideggerian pomenit mai sus, egal depărtată de sociologiile naturaliste și spiritualiste, dar integrându-le armonie prin înțelegerea exactă a relațiilor dintre natură și spirit înăuntrul existenței sociale. Această integrare a sociologiei naturaliste explicative cu sociologia noologică spiritualistă, întemeiată pe înțelegerea exactă a existenței sociale, constituie trăsătura caracteristică a acestui sistem.

Prin recunoașterea faptului că societatea e o *totalitate sui-generis* de fapte supuse unei duble condiționări proprii și extrasociale, cu alte cuvinte, a faptului că autonomia nu exclude condiționarea naturală, sistemul de sociologie al profesorului Gusti depășește deopotrivă sistemele care situează sociologia printre științele spiritului, ca și pe acelea care absorb sociologia — și prin sociologie științele spiritului — în domeniul științelor naturii și se apropie de aristotelism. Concepție viguroasă a unui gen de existență care se dezvoltă în și din natură, dar a cărui esență depășește de la origine natura, prin relațiile spirituale pe care le produce și prin care se determină. Prin poziția ei, societatea apare cheia de boltă a relațiilor dintre spirit și natură. Sociologia profesorului Gusti include astfel ca două aspecte complementare ambele momente metodologice, cel existențial, inductiv, și cel esențial, fenomenologic, precum și ambele serii de rezultate”.

S-ar putea continua exemplificarea sistematizării sintezei și cu alte texte, îndeosebi din studiul acela amplu *Dimitrie Gusti, profesorul*. În ordinea de idei de-aci, o asemenea sistematizare îi permite lui Mircea Vulcănescu să concluzioneze că sistemul lui Gusti reușește să ofere o sinteză a celor două momente ale cercetării: cel existențial, inductiv, și cel esențial, fenomenologic.

Deprins cu speculațiile înalte și totodată bine ancorat în faptele sociale, economice, Mircea Vulcănescu determină și valoarea cercetării ce are ca obiectiv explicarea realității sociale. Aci el stabilește două mari momente ale acestei cercetări: investigarea cadrelor ce țin de condițiile naturale (cosmologie și biologie) și apoi a celor sociale (cel psihologic — în ordinea de coexistență — și cel istoric — în cea de succesiune).

Cu cadrul social-istoric se pun problemei legate atât de modalitatea devenirii, cât și, îndeosebi, de sensul devenirii. Astfel, Mircea Vulcănescu pune deschis problema raportului dintre fundamentele și coordonatele esențiale ale sistemului sociologic al lui Gusti și filosofia lui Marx, întrucât ambele se revendică — după tînărul interpret —, în modalități specifice și cu contribuții sporitoare proprii, din dialectica lui Hegel.

În înțelegerea lui Mircea Vulcănescu, prin tensiunea contradictorie dintre tipuri morfologice, în virtutea dialecticii din triada clasică teză — antiteză — sinteză se tinde către „o stare tipică viitoare”. Dimpotrivă, „sociologia în care lucrăm integrează dialectica, ca proces de evoluție de la vechi la nou, în același fel în care integrează celelalte procese cauzale parțiale: natură — cultură, rasă — selecție, sau individ — societate”.

Din perspectiva ontologiei, în cadrul școlii gustiene este cercetată viața socială, atât ca realitate manifestată (manifestările fapte) cât și ca virtualitate, ca tendințe de devenire în cadrele cunoscute. Or, o asemenea înțelegere a existenței și a devenirii îi permite lui Mircea Vulcănescu să aducă sistemul sociologic al lui Gusti în preajma filosofiei aristotelice, cum făcuse și cu alt prilej. „Prin felul său de cercetare a cauzalității sociale, distingînd între manifestări (fapte) și cadre (virtualități) sociale, sistemul de sociologie al profesorului Gusti se situează între *dialectică* și *fenomenologie* în același fel în care filosofia aristotelică se situa între curgerea neîncetată a realității (Heraclit) și starea neschimbătoare a existenței (Parmenide, Zenon), integrîndu-le deopotrivă pe temeiul distincției dintre act și potențialitate”.

Ca profesor de etică, Mircea Vulcănescu a fost tentat de modelul etic reprezentat de Socrate, despre care a discutat în mai multe seminarii de etică sistematică sau de istorie a eticii. Platon nu l-a atras (și n-am găsit încă un răspuns satisfăcător la întrebarea: de ce nu l-a cîștigat filosoful Ideilor?), dar l-a cultivat pe Aristotel. Aristotel — întrucît de la el se trage în mare măsură știința modernă. Iar pentru sociologul ce voia să contribuie la o mai bună conturare a noii discipline teoretice, Aristotel putea fi un reper, un fundament.

Iată aci și autoaprecierea contribuției proprii, în acest dialog dintre filosofie și sociologie, dintre înriurirea lui Nae Ionescu și influența lui Dimitrie Gusti: „Rămîne Nae Ionescu, pe care sistemul îl trăda fără îndoială, de vreme ce el tăgăduie orice devenire socială. N-aveam ce face. Nae Ionescu mi se părea dezmințit în acest punct de realitatea socială. Staticismul său masca, cu o relativă ușurință, o serie de prefaceri evidente,

care constituiau pentru mine probleme destul de grave. Nu putem fi decît ce sintem — zicea Nae —, restul e... pseudomorfoză. Iar eu vedeam, fie pseudomorfoza, fie orice altceva, cum se disocia sub influența orașelor stilul autentic al satelor, rămas invariabil din «neolitic», după Nae Ionescu. Teoria cadrelor, înțeleasă aristotelic, ca puțințe ale devenirii sociale, permitea să păstrez tot ceea ce era bun din învățătura fenomenologică a lui Nae Ionescu, să înlătur tot ceea ce era caduc într-un evoluționism dialectic, de-o superficialitate logică ispititoare, dar fără a nega prin aceasta orice puțință de explicare a devenirii sociale. Cheia succesiunii formelor (succesiune pe care Nae Ionescu n-o putea nega și nici n-o nega în fapt) nu sta în aceste forme ele însele; ci în condițiile lor vii, în cadre, dintre care două erau firește naturale; iar socialitatea celorlalte două nu putea fi tăgăduită. Înțelegerea determinismului sociologic, interpretarea *paralelismului*, s-a făcut și ea în așa fel încît să salveze metoda analogiei și corelațiile funcționale ale lui Nae Ionescu. [...] Firește că se poate ca interpretarea mea să fi trădat ceva din gândirea ambelor izvoare de influență. N-o contest. Dar trădarea asta e condiția gândirii proprii. Eu nu repet o formulă învățată pe care o aplic arbitrar, ci gîndesc totdeauna pe cont propriu. Și așa face oricine gîndește. Orice comentariu și orice filosofare nouă e o trădare a izvoarelor ei, sau nu e nimic. Asta o știu tot de la Nae Ionescu, care nu are ce-mi reproșa. Iar profesorul Gusti nu mi-o reproșează. [...] Eu nu am pretenția de a fi influențat pe Gusti, deși și asta se poate întîmpla într-o colaborare prelungită și în orice comerț de idei. Eu cred că toate elementele puse în lumină existau în sistem mai dinainte, eu n-am scornit decît întrebările la care aceste elemente ofereau răspuns mai dinainte. Dar fapt este că înțelegerea mea a acestui sistem de sociologie nu trădează concepția profesorului Gusti”.

Dintr-o astfel de perspectivă teoretică generală și sociologică, cu fundamente ontologice, este amplu analizată, într-o serie de conferințe, articole, gospodăria țărănească. Problematika ei este investigată de economia politică și de economii de ramură, de istoria socială și de sociologie.

Gospodăria țărănească este o unitate socială fundamentală ce realizează o anumită devenire în cadrul temporal. Ea este deci obiect pentru istoria socială, care reconstituie, prin arheologia socială, cu unele mijloace ce țin de istorie, îmbinate cu altele ce țin de domeniul sociologiei, stări, structuri și raporturi manifestate cîndva și devenite permanent pe un fond ancestral general; aceeași gospodărie țărănească este investigată de sociologie, îndeosebi prin prinderea și descrierea stării prezente și numai într-o mică măsură prin investigarea stărilor anterioare, obiect al istoriei sociale; e drept, și istoria socială face uz de unele dintre metodele sociologiei, dar ea este o preocupare teoretică cu o identitate proprie, integrată — alături de istoria economică, cea politică, cea culturală, cea instituțională ș.a. — în istoria generală (universală sau națională).

Din perspectivă sociologică, gospodăria țărănească — ansamblu de fapte sociale — este analizată atît în sine cît și ca integrată întregului din care face parte și din care am decupat-o spre a o investiga în concretețea ei reală; sub o altă exigență teoretico-epistemologică, aceeași gospodărie țărănească este explorată și sub dublul aspect al cercetării sociologice, cel noologic și cel explicativ.

Totodată, gospodăria țărănească este obiect și al politologiei, al politicii economice și sociale, prin întrevăderea tendințelor de evoluție — numai schițate în expunerea rezultatelor investigației sociologice, în partea aceea de concluzii.

Mircea Vulcănescu — ca sociolog, și în același timp economist, încă și etician — este preocupat de complexitatea aspectelor problematicei unei unități sociale fundamentale cum este gospodăria țărănească.

Într-o conferință rostită în noiembrie 1932, *Gospodăria țărănească și economia capitalistă*, el mărturisește tripla influență exercitată asupra lui de Nae Ionescu, Virgil Madgearu și Dimitrie Gusti. Cel dintâi l-a influențat prin „realismul politic”, prin „ideea unității structurale care a dat naștere autohtonismului ca triplu curent: ortodox, monarhist și țărănist” și prin „metoda corelațiilor”. În cazul influenței lui Virgil Madgearu, Vulcănescu evidențiază faptul că acesta este cel dintâi care la noi a elaborat o teorie economică privitoare la specificitatea economiei țărănești. Iar principiile teoretice și metodologice ale lui Dimitrie Gusti îi călăuziseră întreaga activitate de cercetare sociologică.

Din mai ampla analiză a gospodăriei țărănești, atât în interioritatea ei și în exterioritatea ei, relev aci dezvălurea tipului de relații dintre gospodăria țărănească și unitățile specific capitaliste. Dacă în cadrul sistemului economic feudal țăranul era exploatat de boier în chiar procesul de producție („confiscarea produsului sub forma dijmii și obligația de a munci sub forma clăcii”), sistemul economic modern, capitalist introduce numai o schimbare de formă, conținutul rămânând același: exploatarea gospodăriei țărănești. „Pentru țărani împroprietăriți, exploatarea nu se mai face în procesul de producție, ci cu prilejul punerii în circulație a produselor gospodăriei, prin schimbul neechivalent, realizat fie de negustorii cerealiști care plătesc țăranilor prețuri mici, fie de industriasi, care le vând scump produsele industriale de care nu au nevoie, fie de bancheri, care profită de greutățile țăranilor și de neînțelegerea lor a dobânzii, spre a-i îngloba în datorii”.

Dar sociologul nu numai constată o stare reală, ci și propune o soluție rațională. Înceit, „*arma de apărare a țărănimii în acest proces nu poate fi decât cooperarea, care trebuie să pună pe țărani în stăpânirea căilor care duc la piața mondială, prin împătritul sistem al cooperativelor de vânzare în comun, al celor de aprovizionare, al celor de credit și al celor de industrializare a produselor gospodăriei. E aci o funcțiune specifică a cooperăției, din țările cu structură agrară țărănească*”.

Pentru a întrevădea realist viitorul, să reconstituim adecvat trecutul și să privim în adâncime prezentul. Împlinirea a 14 ani de la Unirea cu Mare îl oferă lui Mircea Vulcănescu prilejul unor gânduri „grele de întrea a metafizică a realului”. După entuziasmul generat de împlinirea marelui ideal de unitate național-statală a tuturor românilor, „ne-a furat viața”. Știind că nu sîntem un neam bogat, că nu sîntem un neam fericit așezat, că marii vrăjmași ai neamului — vreme de secole — au dispărut la sfîrșitul primului război mondial, că în câțiva ani roadele pămîntului au fost îmbelșugate, trebuie să știm și că împrejurările s-au schimbat în ultimii ani. „Unde sîntem?”, „unde sîntem cu starea sufletească?”, se întreabă grav Vulcănescu invitîndu-ne să ne trezim „în ceasul al 11-lea”. Într-o privire generală și sintetică, ne aflăm în vremuri de „cumplită criză”,

cu puternice conflicte între debitori și creditori, între industrie și agricultură, între sat și oraș, ș. a.

Ajuns la o astfel de concretizare, Mircea Vulcănescu se apleacă asupra unei răni adânci a neamului românesc, în diagnosticarea și în tratarea căreia se angajează cu tot sufletul și cu întreaga raționalitate.

Acea unitate național-statală, înfăptuită în 1918, este acum, în anii treizeci ai veacului, puternic afectată de tensiunea dintre sat și oraș. (Să ne reamintim că tema aceasta trebuia să fie cea centrală în cadrul celui de-al XIV-lea Congres Mondial de Sociologie).

În lumea noastră românească sînt de fapt două Românii: una a satului, alta a orașului. (Vezi: *Cele două Românii*, în „Dreapta”, 11 decembrie 1932). Între ele se manifestă o mulțime de deosebiri, dintre care Mircea Vulcănescu amintește modul de așezare a caselor, portul oamenilor, limba, numărul și structura populației. În mod formal, acestea nu generează însă raporturi tensionate între cele două lumi, sau numai la o limită pot genera. Și totuși, sub aspectul numărului populației, în sate locuiau (în anii '30) 15 milioane, iar în orașe 3 milioane. Structura etnică este extrem de diferită: dacă printre săteni numai un milion sînt de o altă etnie decît cea română, printre orășeni sînt două milioane, adică 2/3 din totalul populației urbane. Această deosebire esențială este însoțită de altele și mai tensionate.

Una este o „Românie modernă”, alta este o „Românie românească”. Sînt aci două lumi, cu două istorii, cu două stări prezente, cu două zări spirituale. În lumea satului avem, după Mircea Vulcănescu, o civilizație organică, firească, laolaltă și-n continuitate naturală, de neam, din tată-n fiu. Omul acestei „Românii” este cuminte, cumpătat cu nevoi puține și firești; el trăiește sfios, cu grija de obraz și de suflet.

Este aci desigur o viziune puțin idealizată — cum o vom regăsi peste trei—patru ani în discursul lui Blaga la Academia Română, *Elogiul satului românesc*, plăsmuită spre a face și mai izbitor contrastul real, profund și tensionat dintre cele două lumi. Așa cum orașul este văzut (numai) ca civilizație artificială, halucinantă, nefirească, izvorită din setea de câștig, o civilizație de paranoici (chiar așa serie!), iar omul nu-i decît o unealtă, o slugă pentru stăpînul său și deplin instrăinată, cum ar spune Hegel, chiar dacă Vulcănescu nu se deschide către viziunea filosofului german.

Orașul — această Babilonie modernă — este o mare vînzoleală, o încurcătură a limbilor, a obiceiurilor, a porturilor, a civilizațiilor, este un uriaș Leviathan fără cîrmă, fără țel, fără zare, biet ucenic vrăjitor. Omul orașului este cel ce năzuind a cuceri lumea, își pierde sufletul.

În viziunea lui Mircea Vulcănescu, de o alegere între cele două tipuri de civilizație nu poate fi vorba. El se opune atît argumentului evoluționist — mersul de la o civilizație la alta, (de la cea sătească la cea urbană) este firesc —, cit și celui progresist — o civilizație e mai bună decît alta, este „superioară” (cea urbană desigur!) și deci este de dorit.

În această ordine de idei, spre a întemeia, se-nțelege poate, filosofic soluția proprie, Mircea Vulcănescu revine la fundamentele metafizice și la opțiunile axiologice, antropologice și etice ale unei teorii sociologice. Într-o analiză detaliată, cu nuanțări, se delimitează de modelul lui Marx. Delimitarea lui Mircea Vulcănescu față de sociologia marxistă se face,

sub un aspect, față de o varietate a acesteia, inautentic marxistă (există și o sociologie marxistă serioasă, zice sociologul român), cea determinist mecanicistă, fatalistă, a determinismului economic, tehnic implacabil, iar sub un alt aspect, față de modul în care a fost preluată ideea hegeliană a devenirii, dialectica. În *Puțină sociologie*, Mircea Vulcănescu se declară adeptul celeilalte variante ce se revendică din dialectica hegeliană, și anume fenomenologia — cea care „a arătat însemnătatea înțelegerii întregului pentru înțelegerea părților care-l alcătuiesc”⁴.

Poate părea curios cum un tradiționalist declarat se împacă cu dialectica hegeliană. Doar că acest concept n-are precum se știe, numai sensul de devenire determinată, de evoluție sau de dezvoltare, ci și pe cel de integrare, de interacțiune, raport dialectic între elemente, între structuri. Iar Mircea Vulcănescu îndeosebi spre acest din urmă sens se orientează.

Totodată, nu-i vorba de o continuitate directă din dialectica hegeliană, ci de una filtrată și reorientată de fenomenologie. Astfel că „dialectica și fenomenologia se cer astăzi complinite în explicarea-sociologică, într-un tot care nu mai poate avea decît aspectul unei ontologii regionale a existenței sociale în înțeles heideggerian”. (Așa scria Mircea Vulcănescu la sfârșitul anului 1932. Aci gândul ne duce, în chip firesc, către teza de doctorat a lui Traian Herseni, *Realitatea socială. Încercare de ontologie regională*, publicată în 1935).

Iată deci că dintr-un excurs filosofic și sociologic, în care au fost invocați Hegel, Marx, Sombart, Weber ș.a., Mircea Vulcănescu trage concluzia (pusă sub semnul condiționalului, al îndoielii metodice, cum stă bine oricărui demers teoretic) că „nu poate fi vorba de forme de succesiune uniformă și fatală de la viața țărănească la viața orășenească, ca de la o formă mai veche și mai simplă la o formă mai nouă și mai complexă. [...] Ci de două tipuri de viață socială, care se dezvoltă paralel, coexistente și astăzi, cum au coexistat și în trecut”.

Pentru cele două lumi, a satului și a orașului, pentru „cele două Români”, tipul de stat ce se edifică este — în viziunea lui Mircea Vulcănescu — mai degrabă unul după modelul capitalist occidental, decît unul pe măsura acestui popor, este unul construit conform unor principii speculative — bune altundeva poate —, decît a unor principii firești, care să decurgă din chipul și firea românilor. Un asemenea stat va promova un ideal etic-social străin de preocupările și aspirațiile maselor populare țărănești, de valorile proprii ale acestora. Or, „statul tare n-are sens decît în slujba valorilor neamului care-l susține”, este convins Mircea Vulcănescu.

Întreaga luptă dintre partidele politice, dintre „dreapta” și „stinga” se duce pentru un tip sau altul de stat care să promoveze interesele numai ale „României moderne”, dar nu și cele ale „României românilor”. Astfel că o asemenea dezbatere i se pare lui Vulcănescu „cu totul superficială și sterilă”. (Noi știm azi că ea n-a fost superficială, întrucît se aflau în tensiune gravă două tipuri esențiale de structuri politice, de structuri sociale; și mai ales sterilă n-a fost dezbaterea, lupta ideologică în anii

⁴ Mircea M. Vulcănescu, *Puțină sociologie*, în „Dreapta” an II, nr. 4, 15 decembrie 1932, p. 3.

aceia, căci pe rînd „dreapta” și „stînga” și-au instaurat tipul de stat propriu și regimul politic util, îndreptat împotriva adversarului și care și-a aservit, cel puțin pentru o vreme, țărănimea.)

Atît lumea satului, cît și cea a orașului au structuri sociale proprii. În sat, țărănimea este alcătuită din țărănimea mijlocie, cea care pentru Mircea Vulcănescu este „țărănimea efectivă”, apoi țărănimea săracă — sau „proletariatul muncitoresc al gliei” — , și țărănimea fruntașă — sau burghezia satelor.

Structura socială a orașului este constituită din burghezie — clasa socială stăpînă pe mijloacele de producție — și proletariat — clasa socială lipsită de mijloacele de producție. Avem aci delimitări ale lui Mircea Vulcănescu, cum bine se vede, în consens cu filosofia lui Marx și cu sociologia marxistă. Cele două clase sociale sînt „două realități sociale complementare, antagoniste” (*Burghezie, proletariat și țărănime*). Raportul tensionat dintre cele două clase este unul propriu numai lumii orașului, și astfel exterior pentru țărănime. Aceasta din urmă nu trebuie să se lase antrenată de conflictul dintre cele două clase, căci fiecare urmărește supremația, dominația economică și politică în raport cu cealaltă și, totodată, oricare ar ieși învingătoare, tinde fie să exploateze (burghezia), fie să-și subordoneze (proletariatul) țărănimea.

Țărănimea, susține Mircea Vulcănescu, trebuie să-și apere „forma proprie de existență”, lumea sa proprie de valori împotriva orașului care urmărește — e drept, într-o formă mascată pentru reprezentarea obișnuită — perpetuarea exploatării gospodăriei țărănești.

Așadar, dacă conflictul dintre burghezie și proletariat este unul exterior pentru țărănime, și deci ea trebuie să fie străină față de el, în schimb conflictul dintre sat și oraș, dintre „cele două Români”, este fundamental.

Problema „celor două Români” este mai gravă, în viziunea lui Mircea Vulcănescu, decît aceea a luptei de clasă din lumea orașului sau aceea a deschiderii către capitalism sau către comunism, căci angajează nu doar două forme de administrație — mai rea sau mai bună — , nici numai două forme de societate, cu o predominanță a individualismului sau a colectivismului; ea — problema „celor două Români” — angajează condiția umană în ansamblul ei și astfel se pledează pentru un ideal social și uman integral. „E o problemă de alegere nu între forme de administrație, nici chiar între două forme de societate, ci între două idei despre om, între două feluri de inserțiune a omului în cosmos, între două civilizații” (*Cele două Români*).

Atît statul cît și regimul politic sau tipul de societate trebuie concepute ca integrate și subordonate tipului de om, idealului uman. „Aci, în jurul problemei celor două Români, stă miezul esențial al întrebării despre viitorul nostru ca neam. Cei ce pornesc de la stat, se lovesc de această problemă de îndată ce își pun problema realității lui, și tot de ea se lovesc cei de la stînga, cînd încearcă să aplice României dezlegări împrumutate altor lumi. Aci, și nu altundeva, se face adevărata cruce între tabere. Aci se desparte astăzi efectiv dreapta de stînga românească. Aci se deosebește reacționarismul formal, naționalist numai prin oportunitate, de reacționarismul real, naționalist prin identificare cu valorile care izvorăsc din propriul fel de a fi al națiunii din care faci parte. În

alegerea dintre stilul organic de existență al băștinașilor acestei țări și stilul hibrid de existență al plevei orașelor noastre. Tot ce are preț în viața acestui neam e venit de la sat, sau măcar trecut prin sat. Nimic trănitic nu s-a încheiat între aceste hotare fără el“.

Chemată să soluționeze tensiunea dintre „cele două Români“ nu este revoluționarul, ci „reacționarul“, cel ce reacționează împotriva „cursului greșit al întâmplărilor actuale“. „În vreme ce revoluționarul, în măsura în care crede în viitor, rămâne un progresist, adică un adept al dezvoltării uniliniare a împrejurărilor din trecut spre viitor, ca spre mai bine, chiar dacă pentru el progresul-i discontinuu, reacționarul manifestă, în fața unui prezent abătut de la făgașul lui adevărat, valorificarea trecutului. Nu spre a întoarce cursul timpului înapoi, ceea ce nu e cu putință, ci spre a întoarce formele deviate în cursul vremurilor la statul lor de mai înainte. Revoluției, reacționarul îi opune restaurarea înțeleasă ca împlinire a tuturor lucrurilor în starea lor mai valoroasă dinainte. Nu în orice stare anterioară. Ci doar în ceea ce este valoros în această stare și ceea ce amenință să se piardă. Reacționarul admite deci putința unui tragic inerent mersului istoric, care se abate ca o ispită asupra oamenilor, le nălucește căi greșite, năucindu-i o clipă, pe care o vor ispăși apoi, epoci întregi. Năzuințelor iluzionare ale revoluționarilor, reacționarul le opune intransigent imaginea catastrofică a apocalipsului. Reacțiunea aceasta e reacțiunea justă. Sentiment care exprimă exact gândul celor de la țară asupra celeilalte Români“.

Cu asemenea idei, poziția lui Mircea Vulcănescu, una spre dreapta tradiționalistă nu putea să nu stîrnească reacții. Astfel, a fost atacat de la stînga, de fapt o parte a stîngii, prin Petru Comarnescu, și de la dreapta, prin Mihail Polihroniade, pentru „ruralismul supărător“.

Înserisă pe o linie tradiționalistă, în zarea omului de sat, opțiunea lui Mircea Vulcănescu, cu adînci rădăcini metafizice și cu încoronări etice, merge către cei mulți, către omul simplu al acestui pămînt, revărsîndu-se în fluviul spiritualității românești, pe care o îmbogățește cu o față și o nuanță esențială și necesară „Orientat ideologic spre dreapta tradiționalistă — se autocaracteriza Mircea Vulcănescu într-un *Curriculum vitae* —, adică legat de izvoarele de gândire ale trecutului, dar căutînd să adîncească sensul prefacerilor lumii de astăzi, a fost silit să ia deseori în publicistică atitudini neconformiste, fapt pentru care a fost socotit cînd «fascist» de cei de la stînga, cînd «comunist» de cei din dreapta burgheză. În realitate, a căutat să înfățișeze o orientare spiritualistă, realistă și ortodoxă, apropiată de înțelegerea românească și țărănească a existenței, și o colaborare a tuturor forțelor generației tinere la clădirea unei Români mari și puternice“.

Așadar, Mircea Vulcănescu înțelege viața socială ca o formă a vieții în genere, integrată ritmului cosmic. În acest mod, prin evidențierea sensului vieții omeneste și a poziției omului în cosmos, trecerea din domeniul sociologiei în cel al eticii, al axiologiei și al antropologiei filosofice, se face în chip logic și firesc totodată.

Aci se încheiea gândul sociologic spre a se potența într-un plan superior, cel filosofic, întemeiat acum și pe demersul sociologic.

Întreaga problematizare sociologică va fi îmbogățită prin cea filosofică, prin modelul ontologic românesc meditat și elaborat în *Om românesc, Ispita dacică, Existența concretă în metafizica românească*, și îndeosebi prin aceea inegalată încă *Dimensiunea românească a existenței*.

BIBLIOGRAFIE — Mireea Vulcănescu

- Individ și societate în sociologia contemporană* (teză de licență, 1925; inedită).
- Cauzalitate și teleologie în științele sociale* (1925; inedită).
- Cîteva observațiuni asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare (psihologice și culturale). Note dintr-o anchetă sociologică*; în „Sociologie românească”, an. I, nr. 3—4, 1930, p. 365—369.
- „*L'Année sociologique*” (*Nouvelle série*), tome I, 1923—1924; în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an VII, nr. 3—4, 1928, p. 606—616.
- Realitatea spirituală în cercetarea monografică a societăților*; în „Ultima oră”, an. I, nr. 116, 19 mai 1929, p. 2. (De la Institutul a Social Român).
- Raportul Secției Economice (Runcu, 1930)*, (1930, inedită).
- Statistica în cercetarea monografică* (conferință, 1930).
- Lucrările școlii române de sociologie*; în „Limba română”, an III, nr. 1, 15 noiembrie 1931, p. 15 (Cronica sociologică).
- Țăranul basarabean* (conferință, 1931).
- Pentru Dimitrie Gusti*; în „Secolul”, an I, nr. 6, 20 martie 1932, p. 6.
- Burghezii, proletariat și fărâșime. Scurte considerațiuni sociologice*; în „Cuvîntul”, an VIII, nr. 220, 16 noiembrie 1932, p. 1, 2.
- Gospodăria țărănească și economia capitalistă*; în „Cuvîntul”, an VIII, nr. 2735, 1 decembrie 1932, p. 5. (Ciclul „Orientarea noastră economică”).
- În ceasul al 11-lea*; în „Dreapta”, an. II, nr. 1, 4 decembrie 1932, p. 1, 2.
- Cele două Românii*; în „Dreapta”, an. II, nr. 2, 11 decembrie 1932, p. 1, 2.
- Puțină sociologie*; în „Dreapta”, an. II, nr. 4, 25 decembrie 1932, p. 1, 3.
- Teoria și sociologia vieții economice. Prolegomene la studiul morfologiei economice a unui sat*; în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an X, nr. 1—4, 1932, p. 206—222.
- Fatalitate sau altceva?...*; în „Dreapta”, an. II, nr. 5, 29 ianuarie 1933, p. 3.
- Gospodăria țărănească și cooperafia*; (conferință, 1933).
- Morfologia economică a satului Drăguș*, (inedit).
- Viața economică a satului Drăguș. O formă de echilibru economic* (inedit).
- O obiecție puțin primejdioasă* (inedit).
- Cronica socială* (conferință, 1933).
- Reorganizarea Ministerului de Instrucție Publică, Culte și Arte și transformarea lui într-un Minister al Culturii Naționale*; în vol. colectiv *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor. 1932—1933*. București, Inst. de arte grafice „Bucovina”, 1934, p. 1039—1125.
- Structura economică a gospodăriei țărănești* (conferință, 1935).
- Spiritul administrației românești* (conferință, 1935).
- Dimitrie Gusti, profesorul*; în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an XIV, 1936, *Omagiu profesorului D. Gusti. XXV de ani de învățămînt superior (1910—1935)*, vol. II, p. 1198—1287.
- Hommage au prof. D. Gusti*; în „Le Moment”, an IV nr. 567, 11 ianuarie 1937, p. 9.
- Excedentul populației agricole și perspectivele gospodăriei țărănești*; în „Sociologie românească”, an. II, nr. 2—3, februarie—martie 1937, p. 95—100.
- Perspectivă internațională*; în „Revista de studii sociologice și muncitorești”, an. II, nr. 13, februarie 1937, p. 6—9.
- Înfățișarea socială a județului Alba*; în vol. colectiv *Enciclopedia României*, vol. II, București, 1938, p. 21—22.
- Înfățișarea socială a județului Mehedinți*; în vol. colectiv *Enciclopedia României*, vol. II București, 1938, p. 278—279.
- O propunere cu privire la programul Congresului Internațional de Sociologie de la București*; în „Sociologie românească”, an. III, nr. 1—3, ianuarie—martie 1938, p. 102 (Însenmări. Fapte, publicații, vești).
- Publications de l'école roumaine de sociologie*; în „Annales sociologiques”, série A, fasc. 3, 1938, p. 49—60; série C, fasc. 3 1938, p. 97—101.
- Plan de cercetare a gospodăriei țărănești*; în vol. colectiv *Îndrumări pentru monografiile sociologice*. București, 1940, p. 388—391. (Institutul de Științe al României). În colaborare cu Traian Herseni și H. H. Stahl.

Despre Mircea Vulcănescu

- Stahl H. H., *Școala monografiei sociologice*; în „Arhiva pentru știința și reforma socială”, an. XIV, 1936, *Omagiu profesorului D. Gusti. XXV de ani de învățămînt universitar, (1910—1935)*, vol. II, p. 1130—1165.
- Herseni Traian, *Sociologia*; în vol. *Istoria filosofiei moderne*, vol. V. *Omagiu profesorului Ion Petronici*. București. Tiparul Universitar, 1941, p. 580—581.
- Caraiocan Pompiliu, *Profesorul Dimitrie Gusti și Școala sociologică de la București*; în vol. colectiv *Școala sociologică de la București*, vol. II, București, Edit. Științifică, 1971, p. 35—151.
- Stahl Henri H., *Amintiri și gânduri din vechea școală a „monografiilor sociologice”*, București, Edit. Minerva, 1981.